

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТРАНСАКЦІЙ ОБМІНУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

*К. О. Обиход, аспірант**

Досліджено теоретичне підґрунтя розвитку трансакцій обміну згідно з різними течіями економічної теорії. Висвітлено основні проблеми, які виникають під час здійснення трансакцій обміну в глобалізованому інформаційному середовищі.

Глобалізація, трансакція, обмін, облік, право власності.

У ХХІ ст. швидких темпів набирає тенденція до зближення країн та народів, створення єдиного економічного та інформаційного простору в масштабі планети, що призводить до обміну інформацією та технологіями. Такий процес розвитку прийнято називати глобалізацією, яка зараз охоплює всі сфери людської діяльності – науку, економіку, медицину тощо.

Розвиток глобалізації світу має свої позитивні та негативні сторони. Індустріально-розвинені країни, які мали взяти на себе тенденцію розвитку в загальних інтересах людства, запропонували нову ідеологію глобалізму, який не включає історичного розвитку різних країн, традицій і національних особливостей [7]. Кожна країна, яка зацікавлена в розвитку та активній економічній діяльності, змушена приймати умови глобалізації. Основними критерієм розвитку економіки дуже часто виступає отримання прибутку та зменшення впливу держави. У таких умовах ускладнюється проведення трансакцій обміну, а особливо в сільському господарстві України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання глобалізації господарської діяльності, розвитку нових об'єктів та методології бухгалтерської науки у всебічному розвитку з економічною теорією займався професор Г. Г. Кірейцев. Велику увагу розвитку бухгалтерської науки за надбаннями національної практики й радянських, російських шкіл бухгалтерського обліку приділяє професор Ф. Ф. Бутинець. У процесі економічного відтворення та проведення трансакцій обміну підприємство знає трансакційних витрат. Питанням дослідження та методології обліку трансакційних витрат присвячені праці В. С. Литвиненка, І. Б. Садовської, Ж. М. Ющака.

Але залишається актуальним дослідження трансакцій обміну в інформаційному глобалізованому суспільстві з детальним відображенням результатів його здійснення в бухгалтерському обліку.

Мета дослідження – висвітлити аспекти розвитку обміну в економічній теорії, які допоможуть прослідкувати підґрунтя проведення трансакцій обміну.

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор Г. Г. Кірейцев.

Виклад основного матеріалу. Ойген фон Бем-Баверк визначає, що під час здійснення операції обміну суб'єкт має на меті отримання безпосередньої вигоди й виділяє три основні правила, якими учасник обміну буде користуватися:

- вступати в операцію обміну тільки в разі отримання вигоди (тобто благо, одержуване в обміні, володіє більшою корисністю, ніж те, яке віддають);
- прагне здійснити операцію з більшою для себе вигодою;
- краще здійснити операцію з меншою вигодою, ніж узагалі відмовитися від обміну [2, с. 176].

Інституціоналісти стверджували, що для повноти й точності картин господарського розвитку економісти зобов'язані вивчати найрізноманітніші аспекти людської діяльності, практично все, що впливає на господарську діяльність. Представниками цього напрямку були Т. Веблен, Дж. Коммонс, У. Мітчелл. Вони виступали проти неокласичної доктрини саморегулювання ринкової економіки й наполягали на необхідності розширення різних форм державного регулювання, здебільшого на соціальних програмах.

Фрідріх фон Хайєк є одним з науковців, котрі в ХХ ст. вчинили зрушення економічної теорії внаслідок зміщення дослідницьких інтересів із питань виробництва, розподілу, обміну й споживання матеріальних благ у бік проблем розповсюдження, перероблення і дослідження ринкової інформації. Хайєк досліджує вчення про спонтанний характер ринкового порядку, для забезпечення якого вводить поняття «каталлактика». Ринок з'являється і формується в результаті взаємодії людей, формування звичок і правил поведінки. Різні традиції, структури, інститути та інші компоненти ринкового порядку виникали поступово під дією різних способів поведінки. Люди виробляють корисні блага, надають послуги іншим людям, із якими вони не знайомі, не знають про їхні потреби, мотиви поведінки та джерела походження їх доходів. «Усе це стає можливим завдяки тому, що, підкоряючись певним правилам поведінки, ми вписуємося в гігантську систему інститутів і традицій: економічних, правових, етичних. Ми ніколи не створювали їх, і ми ніколи їх не розуміли...» [6, с. 29].

Наприкінці 1950-х рр. збільшився вплив інституціоналізму в соціально-економічній науці, що було пов'язане з науково-технічною революцією (НТР) та її наслідками в економіці, зі зміною ролі держави. Було розроблено теорії індустріального, постіндустріального та інформаційного суспільства.

У 1960-х рр. американський економіст Джон Кеннет Гелбрейт розвинув концепцію індустріального суспільства, згідно з якою економіка складається з двох частин: корпорацій, які швидко розвиваються в технічному плані, мають великі капітали та складну структуру управління; тисяча дрібних власників [3, с. 31]. В умовах індустріального суспільства, постійно прогресуючого розвитку техніки та технологій виробництва зменшується надійність безперебійного функціонування підприємства без втрат. Усі зміни приводять до дослідження смаків покупців на майбутнє. Плану-

вання діяльності підприємства стає необхідним фактором зменшення невизначеності ринку.

Гелбрейт Дж. К. стверджував, що держава повинна здійснювати управління всією економікою. Держава має захищати доквілля, обмежувати використання природних ресурсів у надмірно розвинених галузях технократичними групами, переорієнтація держави на обслуговування суспільства [3, с. 269].

Праці в 1970–1980 рр. присвячено проблемам постіндустріального суспільства, у яких більш обережно й менш оптимістично оцінюються наслідки НТР. Із розширенням виробничих потужностей постійно прогресуючим науковим прогресом активно змінюються процес обміну та й загалом економічні відносини, суспільні традиції. У постіндустріальному суспільстві товарообмін замінюється більш високою формою обміну послугами, серед яких можна виділити послуги праці та інформаційні послуги.

В останній чверті XX ст. індустріально розвинені країни вступили в нову стадію розвитку – стадію інформаційного суспільства, яке в міру розвитку втягує у свою систему нові сфери суспільного життя, веде до трансформації сучасних культур і соціально-культурних систем. Теорію інформаційного суспільства розвинули Д. Белл, Е. Тоффлер, П. Дракер (США), Є. Масуда (Японія) [4].

Масуда Є. стверджує, що інформаційна революція спричинить суспільні зміни такого масштабу, які викличуть трансформацію сучасного системи в новий тип людського суспільства. Тоффлер Е. пояснює формування інформаційного суспільства тим, що дефіцит часу вимагає надзвичайної швидкості й точності реакції на те, що відбувається, уміння зосередитися на стратегічних напрямках, зміни техновиробництва, тобто переходу від машини і транспортної мережі до інформаційно-комунікативної мережі (телефон–комп'ютер–телевізор) як нервової системи нової цивілізації.

У кінці XX ст. набирає розвитку нова інституційна теорія (неоінституціоналізм). Представниками цього напрямку вважають американських економістів Рональда Коуза, Дугласа Норта та Олівера Віліямсона. Остаточно пішли в небуття часи, коли економісти могли дозволити собі детально аналізувати поведінку двох індивідумів, які обмінювали на краю лісу горіхи на ягоди, і при цьому вважати такий аналіз процесу обміну повним. Процес укладання контрактів вимагає дослідження в тому вигляді, у якому він існує в реальному світі.

Статус людини в суспільстві визначається правом власності, основні процеси взаємодії пов'язані не з обміном товарами, а з відчуженням та привласненням прав власності, передачею (обміном) вигод і переваг від користування та власності тим чи іншим благом. Цей процес обміну відбувається за допомогою трансакції. Трансакція – це інституціонально-операційний інструмент впорядкування обміну прав, свобод і зобов'язань. Під трансакцією обміну слід розуміти процес передачі прав власності та свобод у результаті обміну товарами між суб'єктами господарювання. У сучасному світі торгівля правами та обов'язками (різного роду опціони,

ф'ючерси, векселя, кредитні гроші та ін.) за своїми обмінами перевищує торгівлю реальними цінностями.

Формування глобального суспільства, насамперед через тотальне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах людської діяльності, кардинально змінює не тільки економічну, соціальну й духовну сферу, але й впливає на організацію бухгалтерського обліку та контролю підприємницької діяльності, використання бухгалтерської інформації державою та суспільством, формування якої відбувається в кожній країні з урахуванням традицій та культури народу [1, с. 23].

У нових умовах розвитку економіки та функціонування суб'єктів господарювання облік трансакцій обміну набуває нових якісних характеристик, а саме:

1) з'являються нові об'єкти бухгалтерського спостереження, в основу яких закладені інтелектуально-інформаційні ресурси – інформація, права, інтелектуальний капітал;

2) виникають різні види ризиків, пов'язані з труднощами пошуку покупців та постачальників, недоотриманням повної інформації про контрагентів;

3) ускладнюється процес укладання та дотримання умов договорів через велику розпорошеність товаровиробників і неналагоджених каналів збуту сільськогосподарських товаровиробників;

4) змінюються та розширюється коло користувачів облікової інформації, виникає гостра проблема в надійності бухгалтерської інформації, її достовірності;

5) виникають нові підходи до організації бухгалтерського обліку у зв'язку зі значними змінами розмірів і розташування підприємств у світі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Економіка, перш ніж стати глобальною, повинна стати розвиненою локально [5]. Держава має проводити політику підтримання агропромислового виробництва для розвитку цього сектору економіки. Відображення результатів трансакцій обміну для прийняття управлінських рішень в умовах глобалізованого інформаційного середовища потребує вчасного та якісного опрацювання. Необхідну для управління інформацію має надавати бухгалтерський облік, який потребує таких уточнень:

- у наказі про облікову політику затвердити перелік та сутність витрат з організації та проведення трансакцій обміну конкретного підприємства;

- у плані рахунків бухгалтерського обліку (клас 8 та 9) щодо коректного відображення кожної трансакції обміну.

Бухгалтерський облік повинен відображати нові об'єкти обліку, на які вказують зміни в економічній теорії. Завдяки бухгалтерському обліку економічні агенти отримують важливий інформаційний ресурс, що забезпечує виживання в умовах жорсткої конкуренції на національному та світовому ринках.

Список літератури

1. Альфа і омега бухгалтерського обліку або моя болісна не сповідь / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП «РУТА», 2007. – 328 с.

2. Бём-Баверк Ойген фон. Избранные труды о ценности, проценте и капитале / Ойген фон Бём-Баверк. – М. : Эксмо, 2009. – 912 с.
3. Гэлбрейт Дж. К. Новое индустриальное общество. Избранное / Дж. К. Гэлбрейт. – М. : Эксмо, 2008. – 1200 с.
4. Історія економічних теорій : підручник / [Амосов О. Ю., Сивоконь В. О., Міненко В. А. та ін.]; за заг. ред. проф. О. Ю. Амосова, доц. В. О. Сивоконя. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2010. – 448 с.
5. Кирейцев Г. Г. Глобализация экономики и унификация методологии бухгалтерского учета : научный доклад на 6-й Международной конференции, г.Житомир, 18–19 октября 2007 г. – Житомир : ЖГТУ, 2007. – 68 с.
6. Хайек Ф. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / Ф. Хайек. – М. : Новости, 1992. – 153 с.
7. Joseph E. Stiglitz. Globalization and its Discontents / E. Joseph; перевод с английского и примечания Г. Г. ПИРОГОВА. – New York – London : W.W. Norton & Company, 2002. – 301 p.

Исследованы теоретические основы развития трансакций обмена согласно различных течений экономической теории. Рассмотрены основные проблемы, которые возникают во время проведения трансакций обмена в глобализованном информационном обществе.

Глобализация, трансакция, обмен, учет, право собственности.

Theoretical bases to development of transactions exchange in obedience to the different currents of economic theory studied. Basic problems, which arise up during realization of transactions exchange in the globalizing informative environment are reflected.

Globalization, transaction, exchange, accounting, property rights.